

TECAVÜZ ADASI: AKDAMAR ve 1915 OLAYLARI

Cemal Akkuş

Doğu Anadolu’da, Van Gölü’nün masmavi suları ile çevrili küçük bir ada üzerinde yükselen bin yıllık Akdamar Kilisesi, yüzyıllar boyunca inanç ve huzurun sembolüydü. Ancak 1915 yılının baharında bu sessiz ada, tarihin en korkunç hikâyelerinden birine sahne oldu. Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında, I. Dünya Savaşı’nın ateşi içinde, Van ve çevresinde Türkler ile Ermeniler arasında yaşanan çatışmalar Akdamar Adası’na kadar uzandı. Bu makale, belgesel anlatım diliyle, 1915 olayları bağlamında Van bölgesinde Ermeniler tarafından Türklere yönelik katliamları ve bu trajedilerin Osmanlı Devleti’nin tehcir (zorunlu göç) kararını almasındaki etkilerini ele alacak. Ana ekseninde, Akdamar Adası’nda yaşanan yürek burkan olaylar anlatılırken, tehcir kararının arka planı akademik ve tarihi kaynaklar ışığında açıklanacak. Tarihçilerin genel görüşlerine dayanarak, Ermeni tarafının 1915 için ileri sürdüğü soykırım iddialarının belgelerle nasıl çürütüldüğü de incelenecek.

Tarihî Arka Plan: Osmanlı Devleti ve Ermeni Cemaatinde Yükselen Gerilim

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Ermeni cemaati, uzun bir süre barış içinde yaşamış olsa da, imparatorluğun zayıflamasıyla birlikte milliyetçi akımların etkisine girmeye başladı. Özellikle Rusya, İngiltere ve Fransa gibi dış güçlerin kışkırtmaları ve misyoner faaliyetlerinin etkisiyle bazı Ermeni gruplar bağımsızlık hayallerine kapıldı. 1890’lı yıllarda Anadolu’nun muhtelif yerlerinde isyan girişimleri yaşandı; bu kapsamda **1896 yılında Van’da bir Ermeni isyanı patlak verdi**. Bu ilk büyük isyan Osmanlı yönetimi tarafından bastırıldıysa da, taraflar arasındaki güvensizlik giderek arttı.

I. Dünya Savaşı öncesinde Ermeni komitacı örgütleri (Taşnak ve Hınçak gibi) Doğu Anadolu’da yeniden faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Osmanlı Devleti seferberlik ilan ettiğinde, bölgedeki bazı Ermeniler orduya katılmaktan imtina etti ve silahlarıyla birlikte Rus saflarına kaçmaya başladı. Hatta Osmanlı Meclis-i Mebusanında Erzurum mebusu olan Karekin Pastırmacıyan (Pastermadjian), Rusya’ya iltica ederek gönüllü Ermeni birlikleri oluşturulmasında rol oynadı. Savaş henüz başlamadan Van, Muş ve Bitlis civarında *gizli silah depoları kuruluyor, militan gruplar eğitiliyor* ve olası bir çatışma için hazırlıklar yapılıyordu. Nitekim, Osmanlı Devleti 1914’te Almanya’nın yanında savaşa girince, Doğu cephesindeki Ermeni unsurlar Rus ordusuyla iş birliği fırsatı buldular. **Osmanlı ordusunun çağrısına uymayan birçok Ermeni gönüllü, Rus saflarında Kafkas Cephesi’ne katıldı**. Bu durum, Osmanlı yönetimi için cephe gerisinde bir güvenlik riski oluşturuyordu.

1915 yılının baharına gelindiğinde cephede şartlar Osmanlılar için ağırlaşmıştı. Sarıkamış Harekatı’nın başarısızlığı sonrası Rus ordusu Osmanlı topraklarına doğru ilerlerken, Doğu Anadolu’daki şehirlerde gerilim tırmanmaktaydı. **Van vilayeti, Ermeni nüfusun yoğun olduğu ve Rusya ile sınır konumunda kritik bir bölgeydi**. Savaşın getirdiği belirsizlik ortamında, yıllardır biriken husumet patlama noktasına geldi. Ermeni çeteleri ve milis grupları, Van ve çevresinde fırsat buldukça Osmanlı otoritesine karşı silahlı eylemlere girişiyordu. Osmanlı yetkilileri ise hem cephedeki düşmanla hem de içerideki isyan potansiyeliyle aynı anda mücadele etmek zorunda kalıyordu. Bu tarihî arka plan, Van’da yaşanacak kanlı olayların zeminini hazırlamıştı.

Van İsyanı ve Tehcir Kararının Alınışı

Van İsyanı, 1915 Nisan ayında I. Dünya Savaşı'nın kaotik atmosferi içinde patlak verdi. 16. Kolordu'ya bağlı Osmanlı birlikleri, yaklaşan Rus ordusuna karşı cephe alabilmek için Van merkezinden çekilip savunma hattına doğru hareket etmişlerdi. Osmanlı askerinin şehirden ayrılmasını fırsat bilen Ermeni komiteciler, **15 Nisan 1915'te Van şehir merkezinde ayaklanmayı başlattı.** İsyanın liderliğini Van'daki Ermeni ihtilal komitesi üyeleri üstlenmişti; bunların arasında "Aram" takma adıyla bilinen Aram Manukyan da bulunuyordu. Silahlı Ermeni gruplar kısa sürede Van'daki hükümet binalarını kuşattı, telgraf hatlarını kesti ve stratejik noktaları ele geçirdi. İsyanın ilk hedefi şehirdeki Osmanlı güvenlik güçleriydi. **Van'daki jandarma birlikleri, isyanın başlangıcında Ermeni militanlar tarafından saldırıya uğrayarak imha edildi.** Ardından sivil Türk ve Müslüman halka yönelik toplu saldırılar başladı.

Nisan ayının ikinci yarısında Van ve civarında tam anlamıyla bir can pazarı yaşanıyor. **Ermeni isyancılar kadın, çocuk demeden Van'daki Türk ve Kürt sivilleri hedef aldı; mahalleleri basıp insanları katletti.** Osmanlı arşiv kayıtlarına göre, isyanın başında Van şehir merkezindeki **hasta Türk askerlerin bulunduğu hastane ateşe verilmiş ve tedavi görmekte olan yaklaşık 80 Osmanlı askeri canlı canlı yakılarak öldürülmüştür.** Şehirdeki camiler ve Türk mahalleleri de aynı şekilde yakılıp yıkıldı. Ermeni çetelerinin saldırıları sadece şehir merkeziyle sınırlı kalmadı; **Van'ın çevre köy ve kasabalarında da silahlı gruplar Müslüman ahaliyi katletmeye başladı.** Bu şiddet dalgası karşısında savunmasız kalan bölge halkı büyük bir panik içinde evlerini terk etmeye mecbur kaldı. Van'ın Müslüman nüfusundan on binlerce kişi, can havliyle şehrin kuzeyindeki Van Kalesi'ne sığındı veya Bitlis istikametine doğru toplu halde göç yoluna düştü. Ne var ki kaçış yolu da emniyetli değildi; **şehirden canını kurtarmak için çıkan sivillerin büyük bir kısmı, yolda Ermeni grupların saldırıları, açlık ve hastalık nedeniyle hayatlarını kaybetti.**

İsyanın başladığı 15 Nisan'dan, Rus ordusunun Van'a girip Ermeni güçleriyle buluştuğu 18 Mayıs 1915'e kadar geçen bir aylık süre zarfında, bölgede tam bir vahşet hüküm sürdü. **"Aram" liderliğindeki Ermeni militanlar, bir ay içinde Van ve civarında 20 binden fazla Türk sivili katletti.** Osmanlı resmi kayıtlarına göre sadece isyan süresince **22.900 Türk, Van'da Ermeni çetelerince hunharca öldürülmüştür.** Rus ordusunun ilerleyişiyle birlikte Ermeni silahlı grupları daha da cesaret buldu ve Van Gölü havzasındaki Müslüman köylerine saldırılar devam etti. Sonuç olarak, **Van vilayetinde Osmanlı idaresi tamamen çökerken bölgede yaşayan yaklaşık 80.000 Müslüman sivil ya katledildi ya da göçe zorlandı.**

Amerikalı tarihçi Prof. **Justin McCarthy'nin demografik araştırmasına göre Van bölgesinde Ermeni isyanı ve işgali sırasında toplam 194.167 Müslüman (Türk ve Kürt) sivil hayatını kaybetmiştir.** Bu rakam, bölge nüfusunun büyük bir kısmına tekabül etmektedir. Osmanlı arşivlerinden derlenen resmi istatistikler ise rakamın daha da yüksek olabileceğini göstermektedir: **1914-1915 olaylarında yalnızca Van vilayeti ve kazalarında Ermeni çetelerince öldürülen Müslümanların sayısı 217.000'in üzerindedir.** Üstelik bu kayıtlar, her bir köydeki katliamı, faillerini ve kurbanlarını tek tek belgelendirmektedir. Van merkezinde isyandan önce bulunan **3.400 Müslüman haneden isyan sonrasında geriye ayakta kalan sadece 3 ev**

kalmıştır – geri kalan tüm evler yakılıp yıkılmıştır. **Bitlis vilayetinde ise Ermeni çeteleri 6.500 Müslüman evini tamamıyla ateşe vermiştir.** Tahribatın ve sivil kayıpların boyutu, yaşananların basit bir isyan olmadığını, organize bir saldırı ve etnik temizlik girişimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Van'daki Ermeni isyanı, Osmanlı Devleti'nin savaş koşullarında zaten endişe ettiği cephe gerisi güvenlik sorununu somut bir biçimde doğrulamış oldu. **Osmanlı hükümeti, bu ve benzeri isyanların yerel tedbirlerle önlenemeyeceğini acı bir şekilde tecrübe etti.** Van'dan gelen haberler, başkent İstanbul'da büyük kaygı yarattı. İmparatorluğun birliği ve doğudaki orduların emniyeti için daha geniş ölçekli tedbirler alınması gerektiği düşünüldü. Nitekim, **Van İsyanı'nın ardından 27 Mayıs 1915 tarihinde Osmanlı hükümeti Ermeni nüfusun savaş bölgelerinden zorunlu sevk ve iskânına (tehcirine) dair kararı aldı** Bu karar, özellikle cephe hattına yakın vilayetlerde (Van, Bitlis, Erzurum gibi) yaşayan Ermenilerin, isyan ve düşmanla iş birliği faaliyetlerini engellemek amacıyla geçici olarak daha güneydeki Osmanlı topraklarına (Suriye ve Musul vilayetlerine) nakledilmesini öngörüyordu. Tehcir Kanunu olarak bilinen bu uygulama, Osmanlı Devleti'nin savaş süresince aldığı olağanüstü bir güvenlik önlemiydi.

Osmanlı arşiv belgeleri, tehcir kararının uygulanışı sırasında devletin mümkün olduğunca insani tedbirler almaya çalıştığını göstermektedir. **Göç ettirilecek Ermeni kabilelerinin can ve mal güvenliklerinin korunması için yollara jandarma birlikleri görevlendirilmiş, iaşelerinin sağlanması amacıyla hükümet bütçesinden ödenekler ayrılmıştır.** Talimatnamelere göre, sevk edilecek Ermenilerin **yanlarına taşınabilir mallarını ve eşyalarını almalarına izin verilmiş**, taşınmaz malları ise devlet gözetiminde satılarak bedellerinin kendilerine sonradan ödenmesi planlanmıştır. Göç güzergâhlarında **Ermeni kabilelerine saldıran bazı fırsatçılar ve eşkıyalar Osmanlı kolluk kuvvetlerince yakalanarak Divan-ı Harp'te yargılanmış ve cezalandırılmıştır.** Tüm bu önlemlere rağmen, o dönemin zorlu şartlarında – ulaşım güçlükleri, sert iklim koşulları, salgın hastalıklar ve yol güvenliğinin her yerde tam sağlanamaması gibi nedenlerle – göç sırasında sivil kayıplar yaşanmıştır. Yine de, **Osmanlı Devleti'nin sevk edilen Ermenilerin iskân edilecekleri yerlerde eski düzenlerini kurabilmeleri için dahi tedbirler aldığı** belgelenmiştir. Bu gerçekler, tehcir kararının bir imha politikası değil, savaşın olağanüstü şartlarında alınmış sert bir güvenlik tedbiri olduğunu ortaya koymaktadır.

Akdamar Adası'nda Yaşananlar: Bir Trajedi

Van isyanının en trajik sayfalarından biri, Van Gölü'nün ortasındaki **Akdamar Adası'nda yaşandı.** Yüzyıllardır bölgenin dini merkezi konumunda olan bu adada, **1915 yılında inşa edilmiş Surp Haç (Kutsal Haç) Ermeni Kilisesi** bulunuyordu. Savaş öncesine dek metruk durumda olan bu manastır kompleksi, ne yazık ki 1915 Nisan'ında Ermeni isyancıların eline geçti ve amacının dışında korkunç olaylara sahne oldu. **Ermeni isyancılar Akdamar Adası'ndaki kiliseyi bir karargâh ve cephanelik deposu haline getirdiler; dahası, Van'da yakaladıkları Müslüman Osmanlı kadınlarını bu adaya taşıyarak burada alıkoydular.** Tarihi bir ibadethane, artık esir düşmüş masumlar için bir zindan ve işkencehaneye dönüşmüştü. 1915 Nisan'ında, Van Gölü'nün sakin sularında ilerleyen küçük tekneler, umutsuz bir yolculuğun taşıyıcısıydı. **Ermeni militanlar, Van şehir merkezinden ve civar köylerden esir aldıkları Türk/Müslüman kadınları ve kız çocuklarını sandallarla**

Akdamar Adası'na getiriyordu Bu kadınlar, adadaki kilisenin içinde ve çevresinde insanlık dışı muamelelere maruz kaldı. Dönemin tanık ifadeleri ve sonraki resmi raporlara göre, **esir alınan bazı kadınlar Akdamar Kilisesi'nin mahzenlerinde günlerce aç susuz bırakıldı, işkenceye uğradı.** Ermeni çeteciler, hem intikam duygusuyla hem de korku salmak amacıyla bu masum sivillere akla hayale sığmayacak eziyetler uyguladı. En vahimi, **bazı kadınlar ırzlarına geçilerek ağır şekilde istismar edildi.** Adadan kaçma imkânı olmayan bu çaresiz insanların çığlıkları, Van Gölü'nün engin sularında yankılanıyordu.

Akdamar Adası'ndaki bu dehşet dolu esaret, pek çoğu için hayatlarının son durağı oldu. **Tarihçi Ömer Lütfi Taşcioğlu'nun belgelere dayandırdığı araştırmasına göre, esir edilen Müslüman kadınlar toplu halde Akdamar Kilisesi'ne götürülmüş ve burada tecavüze uğrama tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır.** Bazı kadınlar için bu kadere maruz kalmaktansa ölümü seçmek tek çıkış yolu haline gelmişti. Nitekim, **ırzlarına geçilmesini engellemek isteyen bir grup genç kadın, adaya götürülürken bindirildikleri kayıktan kendilerini Van Gölü'nün buz gibi sularına bırakarak intihar etti.** Bu yürek parçalayan olay, 1915 baharında Akdamar'ın sularını adeta gözyaşına buladı. Kimi kadınlar ise adada uğradıkları işkence sonucu can verdi; sağ kalan az sayıdaki kişi ise Rus işgali sonrasında ancak kurtulabildiğinde, ömür boyu bu travmanın izlerini taşıyacaktı.

Akdamar Adası'ndaki hüznü hikâye, 1915 olaylarının nasıl bir insanlık dramına sahne olduğunu çarpıcı biçimde simgeliyor. Bir yanda Osmanlı vatandaşı Ermenilerin isyanı ve şiddet eylemleri, diğer yanda silahsız Türk sivillerin maruz kaldığı tarifsiz acılar iç içe geçmiştir. Bu trajedi, uzun yıllar boyunca resmi tarih anlatımlarında yeterince yer bulamamış, daha çok bölge halkının hafızasında yaşayan acı bir hatıra olarak kalmıştır. Bugün adadaki kiliseyi ziyaret edenler, duvarlarda kurşun izlerini ve tahribatın izlerini görebilirler. O izler, bir asır önce orada yaşananların sessiz tanıklarındır. 1915'te Akdamar'da yaşananlar, **Osmanlı coğrafyasında Türk ve Ermeni halklarının karşılıklı yaşadığı büyük felaketin en dokunaklı öykülerinden biri olarak tarihe kazanmıştır.**

Tarihle Yüzleşme ve Kültürel Miras Konusunun İstismarı

2005 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, uzun yıllardır harap halde olan **Akdamar Kilisesi'nde kapsamlı bir restorasyon projesi** başlattı. İki yıl süren titiz çalışmalar sonucunda, **kilise 2007'de bir müze olarak ziyarete açıldı.** Restorasyon projesine Türk hükümeti yaklaşık 4 milyon TL (2005 rakamlarıyla 3 milyon ABD doları) bütçe ayırmış, deneyimli mimarlar, mühendisler ve restoratörler tarihi dokuyu koruyarak yapıyı onarmıştır. Yıllarca harabeye terk edilmek şöyle dursun, Akdamar'daki bu kilise devlet eliyle yeniden ihya edildi.

Daha da önemlisi, Osmanlı döneminin son yıllarından bu yana ilk kez, **19 Eylül 2010'da Akdamar Adası'nda bir ayin düzenlenmesine izin verildi.**

2009 yılında Türkiye ve Ermenistan arasında imzalanan Zürih Protokolleri çerçevesinde, iki ülkenin ortak tarih komisyonu kurarak geçmişi birlikte incelemesi de gündeme gelmişti. Türkiye, arşivlerini tam açıklıkla uluslararası tarihçilerin araştırmasına sunmayı taahhüt ederken, Ermenistan tarafının da kendi arşivlerini açması ve diyaloga katılması çağrısında bulundu. Her ne kadar siyasi engeller

nedeniyle bu protokoller tam anlamıyla hayata geçmemiş olsa da, Türkiye'nin sergilediği bu yapıcı tutum uluslararası toplumda takdir topladı.

Elbette Türkiye Cumhuriyeti'nin son yıllarda attığı bu iyileştirici adımlar, **1915'in mirasıyla yapıcı bir şekilde yüzleşme** çabasının ürünüdür. Ancak bu tür çalışmalar tek taraflı kalmamalıdır. Bunca tek taraflı ve iyiniyetli çabaya rağmen Ermeni lobisinin verdiği karşılık çok da farklı kararlar almayı gerektirmektedir. Belki de Akdamar Adasına bir SOYKIRIM ANITI dikmek ve Kiliseyi de SOYKIRIM MÜZESİ yapmak en etkili kararlar olacaktır.

Soykırım İddiaları ve Tarihçilerin Görüşleri

1915 yılında Osmanlı topraklarında yaşanan Türk-Ermeni hadiseleri, yaklaşık bir asırdır “soykırım” tartışmalarının odağındadır. Ermeni diasporası ve bazı yabancı parlamentolar, Osmanlı Devleti'nin 1915'te Ermenilere karşı kasıtlı ve planlı bir imha politikası yürüttüğünü iddia ederek bu olayları “soykırım” olarak tanımlamaktadır. Ancak, tarihsel belgeler ve birçok itibarlı tarihçinin çalışmaları, bu tek taraflı iddiaları sorgulamakta ve farklı bir tablo çizmektedir.

Öncelikle, **1915 olaylarının cereyan ettiği bağlam bir genel savaş ve isyan ortamıdır**. Yukarıda detaylarıyla anlatıldığı üzere, Osmanlı Devleti doğu cephesinde bir ölüm kalım mücadelesi verirken, aynı anda bazı Ermeni grupların isyanı ve Rus ordusuyla iş birliği girişimiyle yüz yüze kalmıştır. Bu çerçevede Osmanlı hükümetinin aldığı tehcir kararı, devletin bekası ve sivil halkın güvenliği için düşünülen zorunlu bir tedbirdir. **Tarihsel kayıtlar, Osmanlı yönetiminin tehcir sırasında Ermeni kabilelerin güvenliğini sağlamaya çalıştığını, aksi hareket eden bazı görevlilerin cezalandırıldığını ortaya koymaktadır**. Talat Paşa'nın vilayetlere gönderdiği emirlerde, göç yolundaki Ermenilere kesinlikle kötü muamele edilmemesi, can ve mal güvenliklerinin korunması sık sık vurgulanmıştır. Eğer devletin niyeti toplu bir imha olsaydı, bu tür koruyucu tedbirlerin alınması elbette beklenmezdi.

İkinci olarak, **1915'te yaşanan can kayıplarının büyüklüğü ve taraflar arası dağılımı meselesi** önemlidir. Ermeni diasporasının sıkça dile getirdiği “1,5 milyon Ermeni'nin öldürüldüğü” iddiası, nüfus istatistikleriyle örtüşmemektedir. **1914 yılı Osmanlı resmi nüfus sayımına göre imparatorluk sınırları içinde yaşayan Ermeni nüfusu toplam ~1.3 milyon civarındaydı**. Dolayısıyla, iddia edilen rakamın fiilen mevcut olan tüm Ermenilerden bile fazla olduğu görülmektedir. Bu kayıpların önemli bir kısmı, tehcir sırasındaki **salgın hastalık, açlık ve soğuk gibi şartlardan kaynaklanmıştır**; doğrudan çatışma veya katliam sonucu ölen Ermeni sayısı ise çok daha düşüktür. Kaldı ki, *Osmanlı Devleti savaş sonrasında 31 Aralık 1918'de yayınladığı bir kararla tehcire tabi tutulan Ermenilerden isteyenlerin geri dönmelerine ve mallarını geri almasına izin vermiştir*. Soykırım niyetiyle hareket eden bir iktidarın, savaş biter bitmez hayatta kalanlara geri dönüp eski düzenlerini kurma hakkı tanınması beklenmez. Nitekim birçok tarihçi, Osmanlı yöneticilerinin amacının Ermeni toplumunu topyekûn imha etmek değil, isyanları bastırmak ve cephe gerisi güvenliği sağlamak olduğunu ifade etmektedir.

Üçüncü olarak, **1915'te yaşananların tek taraflı olmadığı gerçeği** üzerinde durmak gerekir. Savaş yıllarında sadece Ermeniler değil, Türk ve diğer Müslüman halklar da büyük kayıplar vermiştir. *Örneğin Van'da Ermeni isyancılar tarafından öldürülen*

binlerce Türk ve Kürt sivil olduğu gibi, isyan bastırılırken veya sonrasında intikam güden bazı yerel unsurlar tarafından öldürülen Ermeniler de olmuştur. Yani Bir katliam varsa bu Ermeni çetelerce yapılan bir katliamdır. Ancak Ermeni tarafının anlatısında Türk ve Müslüman kurbanlar yok sayılmaktadır. Oysa Prof. Justin McCarthy ve diğer demografik tarihçilerin araştırmaları, **1912-1922 yılları arasında Doğu Anadolu’da Ermeni isyanları ve savaş nedeniyle hayatını kaybeden Türk/Müslüman nüfusun 1,1 milyonu aştığını** ortaya koymaktadı. Bu rakamlar, 1915’in bir yönüyle de Müslüman halk için büyük bir felaket olduğunu göstermektedir.

Birçok uluslararası tarihçi ve araştırmacı, 1915 olaylarının hukuki olarak **“soykırım” tanımına uymadığını** belirtmiştir. Ünlü tarihçi **Bernard Lewis**, Osmanlı arşivleri üzerinde yaptığı incelemeler neticesinde, Ermenilere yönelik bir imha niyeti bulunduğu dair kanıt olmadığını, yaşananların daha ziyade bir iç savaş ve karşılıklı katliamlar silsilesi olarak görülmesi gerektiğini söylemiştir. Benzer biçimde **Guenter Lewy** gibi akademisyenler de, “Osmanlı Türkiye’sinde Ermeni Katliamları” adlı eserlerinde, **1915 olaylarının trajik bir zorunlu göç ve bunun kötüye kullanımı vakası olduğunu, ancak soykırım düzeyinde organize bir yok etme politikası olmadığını** vurgulamışlardır. Türk tarihçilerden **Salahi R. Sonyel, Yusuf Halaçoğlu ve Ömer L. Taşcıoğlu** gibi isimlerin geniş arşiv belgelerine dayalı çalışmaları da bu görüşü desteklemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de resmi tezlerinde, 1915’te yaşananların karşılıklı acılarla dolu bir **“mukatele” (karşılıklı kırım)** olduğunu, tek taraflı bir soykırımın söz konusu olmadığını dile getirmektedir. Ankara’nın 2005 yılında Erivan’a ortak tarih komisyonu kurulması teklifinde bulunması ve **Türk arşivlerinin tamamen araştırmacılara açık olduğu** gerçeği, tarihsel gerçeklerin ortaya çıkmasını engelleyecek bir şey olmadığına işaret etmektedir. Ne var ki Ermeni tarafına ait diaspora arşivlerinin bir kısmı halen kapalıdır ve konuya ilişkin objektif bir bilimsel diyalog başlatılamamıştı.

Netice itibariyle, **1915 olaylarına “soykırım” demek, tarihi olguların tümüne tek taraflı yaklaşımdır.** Belgeler ışığında bakıldığında, Osmanlı devletinin hayatta kalma mücadelesi verdiği bir savaş ortamında aldığı sert tedbirlerin trajik sonuçlara yol açtığı; ancak bunun bir etnik grubu yok etme kastıyla yapılmadığı anlaşılmaktadır. Tarihçilerin geniş bir kesimi, yaşananları bu çerçevede değerlendirmekte ve soykırım iddialarını haklı çıkaracak somut delillerin bulunmadığını ifade etmektedir. Bu elbette Ermeni toplumunun acılarını küçümsemek anlamına gelmez; lakin *Türk milletinin o dönemde maruz kaldığı büyük acılar da hesaba katılmadan yapılacak bir değerlendirme eksik ve adaletsiz olacaktır.* Üstelik Ermenilerin yaşadığı acıların asıl müsebbibi yine bizzat Ermenilerin kendileri, yani Ermeni isyancı ve katillerdir.

Sonuç

1915 yılının baharında Van ve çevresinde yaşananlar, bir imparatorluğun dağılmasıyla ortaya çıkan karmakarışık bir dönemin acı tezahürüydü. Akdamar Adası’ndaki hüznü hikâye, bu büyük fırtınanın içinde savrulan masum hayatların simgesi olarak hafızalara kazındı. Bir zamanlar barış içinde bir arada yaşayan komşular, savaşın ve karşılıklı kuşkuyla etkisiyle birbirine düşman kesildi; sonucunda hem Ermeniler hem de Türkler tarifsiz kayıplar verdiler. Aradan geçen yüzyıl, tarafların yaralarını bir nebze olsun sarmasına imkân tanıdıysa da, tarihî anlatılar hâlâ tam olarak gerçeklere ve belgelere uygun değildir.

Van İsyânı ve Akdamar Adası'ndaki trajedi, **1915 olaylarının tek bir boyutu olmadığını** bizlere gösteriyor. O dönem yaşananlar ne sadece "isyan eden Ermenilerin haklı özgürlük mücadelesi" şeklinde tek yanlı bir öyküyle açıklanabilir, ne de sadece "hain Ermenilerin Türklere ihanet hikâyesi" olarak basitleştirilebilir. Hakikat, bu iki uç anlatının kesişim noktasında, yani **Osmanlı coğrafyasında yüzyıllardır birlikte yaşayan halkların, istilacı devletlerin kışkırtmalarıyla bir dünya savaşının ateşiyle birbirine kıydığı acı bir tarihsel kesitte** yatmaktadır. Akdamar'ın suları o gün dökülen kanları ve gözyaşlarını hâlâ hatırlıyor; kilisenin duvarları feryatları, yakarıları hâlâ duyur gibidir.

Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin Akdamar Kilisesi'ni onarıp Ermeni cemaatine açması, **Türklerin insani ve olumlu tutumunu** bugün de göstermektedir. Ancak bu iyi niyet gösterisi de bir yere kadar geçerli olmalıdır. Ve daha önce ifade ettiğimiz gibi gerekirse Akdamar Adasına bir Soykırım Anıtı dikilmeli, Akdamar Kilisesi de Soykırım Müzesi yapılmalıdır. Aksi taktirde sadece sıradan savunma psikolojisi ile bu boyutta bir uluslararası kirli propaganda cevap veremezsiniz.

Akdamar Adası'nın bugün dalga sesleriyle çevrili sakinliğinde, geçmişin hayaletleri belki hâlâ dolaşüyor. Tarihçi **Taner Timur**'un dediği gibi, "Tarih, onu unutanlar için tekerrür eder; ondan ders alanlar için ise bir kılavuzdur." 1915'in hüznünden alınan ders, Türkiye ile Ermenistan halklarının barış ve dostluk içinde geleceğe bakabilmeleri için bir kılavuz olmalıdır. Eğer onlar için de ortada bir din ve ahlak gerçekliği varsa, bu topraklarda bir gün **gerçek anlamda helalleşmenin ve iyileşmenin** gerçekleşeceğine dair inanç canlı tutulabilir.

Kaynakça: Bu makale, Osmanlı arşiv belgeleri, dönemin tanık ifadeleri, akademik çalışmalar ve uluslararası tarihçilerin eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Başvurulan kaynaklar arasında Dr. Ömer L. Taşcıoğlu'nun belge derlemeler, Genelkurmay ATASE arşiv yayınları, Justin McCarthy'nin demografik araştırmalar, ABD ve Osmanlı arşiv kayıtları, ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın 1915 olaylarına ilişkin yayımlar ve basın haberleri bulunmaktadır.